

ra tillfällen i södra Sverige. Som redan tidigare meddelats i denna Tidskrift, planerar kören att under instundande höst göra en längre resa i Sverige med konserter bl. a. i Linköping, Stockholm och Uppsala. Bland de kyrkliga körverk ur körens stora repertoar, som därvid torde komma till utförande, må nämnas: Palestrinas Marcellus-mässa, Caldara: Crucifixus, Bach: Singet dem Herrn. Kyrkomusikens utövare i vårt land kunna förvisso med stora förväntningar motse körens besök.

Slutligen må här erinras om den under Dansk Korforenings auspicier — efter Thomanernas mönster — år 1924 grundade

Københavns Dreng- og Mandskor, vilken likaledes till grundare och ledare har magister Mogens Wöldike. Gossrösterna — ett fyrtiotal

— äro uttagna från huvudstadens folkskolor.

Kören höll sistlidne 23 mars i Holmens Kirke en konsert, vilken undertecknad hade glädjen att bevista. En höjdpunkt på programmet utgjordes av ett gregorianskt Kyrie Dominicale, vilket gav ett utmärkt belägg för huru väl den gregorianska sången ligger till för gossröster. Kyriet fick även ett utförande, som vittnade både om ledarens kunnighet i och förståelse för den gregorianska sången. Den andra höjdpunkten på programmet bildade ett Agnus Dei av Palestrina ur mässan Aeterna Christi munera, där man hade tillfälle att aktge såväl på körens goda röstmaterial som ock på den icke föraktliga grad av körkultur och kördisciplin, som den så unga och ungdomliga kören redan hunnit förvärva sig.

A. Adell.

Den evangeliska diktningen inom den reformerta och lutherska kyrkan i Frankrike.

I.

Den evangeliska diktningen under reformationstiden och kamptiden (1500—1600).

Sedan den reformatoriska rörelsen ifrån Tyskland och Schweiz spritt sig till Frankrike, dröjde det ej länge, innan den även gav sig uttryck i sånger med religiöst innehåll (cantiques). Bland dem, som lämnade bidrag till denna diktning och för övrigt befordrade densamma, må i första rummet nämnas den för sin intellektuella begåvning, sitt mecenatskap och sina ädla personliga egenskaper kända furstinnan *Margareta av Valois* (1492—1549), sys-

ter till Frans I och i sitt andra äktenskap förmäld med konungen av Navarra Henri d'Albret. Vid yngre år författade hon noveller av mera världslig art i Boccaccios stil, men sedan hon genomgått en förändring med avseende på sin livsåskådning och tillägnat sig en mera kristlig uppfattning av livet, blev hon alltmera tillgänglig för reformationens grundsatser och mottog och beskyddade vid sitt hov flera män, som omfattade dessa grundsatser, även

om hon aldrig öppet bröt med den katolska kyrkan. Bland hennes religiösa dikter tillvann sig hennes *Miroir d'une âme pécheresse* (en syndig själs spegelbild) större uppmärksamhet. Dikten blev emellertid av Sorbonnes akademi stämplad som kättersk, vilket vittnar om att dess författare ej varit främmande för protestantiska tänkesätt. Längre fram vann den bifall av drottning Elisabet i England, som lät översätta den till engelska. Av betydelse för den religiösa diktningen i Frankrike är den samling av *Cantiques Spirituels* hon utgav. Denna samling vittnar om en uppriktig och innerlig gudsfruktan. Innehållet är bibliskt, och språket är enkelt och tilltalande. »Hennes poesi har», som en fransk litteraturhistoriker yttrar, »framgått ur det, som är källan till all religiös poesi, hjärtat».

År 1532 utkom den första av de sångsamlingar, som hugenotterna utgävo. Under de följande åren intill århundradets slut utkommo flera nya samlingar, och av de redan utgivna trycktes nya upplagor. Bland de sånger, som innehölls i de nämnda samlingarna (inalles 650), gjordes av *H. Bordier* ett urval av dem, som mest tilltalade honom, vilket år 1871 utgavs under titeln *Le Chansonier Huguenot* (Den Hugenottska sångboken) i 4 avdelningar eller böcker: religiösa sånger, politiska sånger, krigsånger och martyrsånger. De religiösa sångerna äro än parafraaser av stycken ur den Hel. Skrift, än julkväden (corals), än sånger (cantiques), grundade på enskilda ställen i Bibeln. Därjämte förekomma stundom ballader och andra populära dikter, som blivit omdanade för att tjäna religiösa syften. Bland kända författare, som lämnat bidrag till de religiösa sångerna, må nämnas

Antoine Saunier, landsman och vän till den i den reformerta kyrkans historia bekante reformatorn *Guillaume Farel*, och känd som grundare av församlingen i Payerne i kantonen Pays de Vaud i västra Schweiz och även för sin verksamhet bland Valdenserna i Piemont. Bland de sånger han författat är hans *Chanson des dix commandements de Dieu* (Sång om de tio budorden) ganska lofvärd för sin tid, fastän den knappt skulle senteras i våra dagar. Andra författare, som nämnas, äro *Mathieu Malingre*, en tid pastor i Neuchâtel, särskilt berömd för sin *Chanson de l'Espérance en Dieu* (Sång om förtröstan på Gud) och sitt julkväde (Noël), samt *Eustorg de Baulieu*, som författat en *Chanson du Mariage* och några andra kväden, vilka av kännare vunnit erkännande. »Många moderna skalder», har det sagts, »skulle icke kunna skriva ett vackrare bröllopskväde än hans». Man må vara utgivaren av den Hugenottska sångboken tacksam för att han åt eftervärlden bevarat denna litterära skatt från en betydelsefull period i det franska folkets historia. Även om många av dessa sånger äro tunga till formen och föga poetiska, så må man dels besinna, att de kommo till under en kamptid, då tillfälle ej gavs till deras utarbetande i formellt hänseende, dels må man ej förbise, att bland massor av dikter, vilka, såsom *Bordier* anmärkt, sakna poetisk fläkt, entusiasm och värme, även finnas verkliga pärlor, som bättre tillfredsställa fordringarna på religiös poesi.

Av stor betydelse för kyrkosången inom den reformerta kyrkan blev den versifierade översättning av *Davids psalmer*, som påbörjades av *Clement Marot* (1497—1544). Denne, som även är känd som världslig

skald, fick tidigt anställning som kammartjänare hos den i det föregående nämnda prinsessan Margareta av Valois, och i hennes omgivning gjorde han den första bekantskapen med den evangeliska uppfattningen av kristendomen. År 1525 åtföljde han Frans I under hans krig i Italien och blev i slaget vid Pavia som denne tillfångatagen. Återkommen till Frankrike, sedan fred slutits, erhöll han efter faderns död dennes plats som kammartjänare hos konungen. Då 1535 en förföljelse utbröt mot för kätter misstänkta, flydde han till hertiginnan i Ferrara Renata, som beskyddade flera för protestantiska tänkesätt förföljda, där han även skall för första gången ha träffat Calvin. På grund av drottning Margaretas inflytande återkallad av konungen, fortsatte han under åren 1537—39 det förut påbörjade översättningsarbetet, varvid han som okunnig i hebreiska språket begagnade sig av den framstående orientalisterna Vatables latinska översättning av psalmerna. Inalles översattes 30 psalmer, vilka i manuskript cirkulerade inom hovet, där det blev en modesak att sjunga dem. Efter vad som berättas, skall kejsar Karl V, som 1540 besökte Paris, enligt Frans I:s önskan av skalden ha erhållit ett exemplar och för detsamma belönat författaren med 200 gyllne doubloner (spanskt mynt). 1542 trycktes de 30 psalmerna med en dedikation till konungen. Därigenom ådrog sig emellertid författaren Sorbonnes förföljelse, då det blev känt, att även hugenotterna vid sina gudstjänster sjöngo psalmerna. För andra gången måste Marot fly från Paris och begav sig först till Savoyen och sedan till Genève. Där stannade han under året 1543 och översatte på uppmaning av Calvin ytterligare 19 psalmer. Kort därefter dog han i Turin, lämnande sitt översättningsarbete ofullbordat. Detta fullbordades sedermera av *Theodor de Bèze* (1519—1605). Född i den burgundiska staden Vézelay, där fadern, som härstammade från en rik och mäktig burgundisk adelsläkt, var kunglig ståthållare (Bailli) och bodde i stadens slott, åtnjöt denne dels i föräldrarnas hem, dels hos en i Paris bosatt farbroder uppfostran och vård under sin första ungdom. Därefter sändes han till Orléans, där han erhöll undervisning av en ansedd tysk lärare vid namn Wolmar, som uppehöll sig där och gav undervisning i klassiska språk. Denne lärare fick icke blott betydelse för hans språkkunskap, utan utövade även genom sin bildning och sin evangeliska fromhet ett varaktigt inflytande på hans personlighet, och då Wolmar blev kallad att intaga en plats som lärare vid den nyss grundade akademien i Bourges, så åtföljdes han även dit av den unge de Bèze. Tyvärr upphörde förbindelsen med den omtyckte läraren, då denne på grund av Frans I:s edikt mot nyheterna på det religiösa området måste lämna Frankrike och återvända till sin hemort. Enligt faderns önskan ägnade sig sonen vid universitetet i Orléans åt juridiska studier och efter avlagd licentiatexamen begav han sig till Paris för att börja sin juridiska verksamhet. Detta överensstämde dock föga med hans inre kallelse. Han levde i den sorgfria tillvaro, vari han genom sina anförvantes ekonomiska uppoffringar blivit försatt, blott för litterära sysselsättningar och intog en framstående plats inom en krets av litteratörer och vitterlekare, utgav en samling av ungdomsdikter på latin och fick därigenom rykte om sig

som latinsk skald. Emellertid inträffade en omständighet, som ledde till förändring i hans liv. Han föll i en svår sjukdom, och den yttre nöd, vari han kom genom denna sjukdom, drev honom även att betänka den nöd, vari hans arma själ befann sig, varur tron på frälsningen i Kristus, som han med hjärtat omfattade, så småningom förhjälppte honom. Han bröt med sitt föregående liv och de förhållanden, under vilka han hittills levat, och begav sig år 1548 till Genève, där Calvin, som redan träffat honom hos Wolmar, hjärtligt välkomnade honom. Redan följande år blev han professor i grekiska språket i Lausanne. Oaktat trägna göromål, som åtföljde hans ämbete, lyssnade han till Calvins anhållan att komplettera det av Marot påbörjade arbetet. Redan 1551 voro 34 psalmer versifierade och färdiga till tryckning. Därefter fortskred arbetet, och 6 nya psalmer utgavos 1554. Det som sedermera återstod att översätta (61 psalmer) trycktes först 1562, då den versifierade psaltaren utkom i dess helhet under titeln: *Les Psaumes mis en rime française par Clement Marot et Theodor de Bèze*. Kännare giva Marots översättningar företräde framför dem, som de Bèze verkställt. Den s. k. Hugenottpsaltaren vann emellertid en oerhörd utbredning under åren 1562—65 och översattes på 22 språk; i Holland och Tyskland utgavs den i talrika upplagor. Den reformerta kyrkan fick på detta sätt en psalmbok. Under det att församlingarna i den lutherska kyrkan, där den blev rådande, vid sina gudstjänster ej blott sjöngo Davids psalmer utan även begagnade sig av Luthers och hans efterföljares psalmer, så använde de fransktalande reformerta församlingarna vid sina gudstjänster länge

ingen annan psalmbok än den nämnda psaltaren, till vars psalmer *Louis Bourgeois, Claude Goudimel* m. fl. komponerat musik. Detta förhållande ägde rum till början av 18:de århundradet, då en reform genomfördes, varigenom även andra sånger (*cantiques*) kommo till användning i den franska reformerta kyrkan.

Emellertid upphörde ej under 1500-talet och början av 1600-talet författandet av religiösa sånger i evangelisk anda. Vid Margaretas av Valois bortgång hyllades hennes minne av tacksamma poeter genom dikter till hennes ära. Dessa samlades och utgavos av *Nicolas Denisot*. Denne, som var född i staden Le Mans 1515, tillhörde en gammal ansedd familj från den forna provinsen Perche. Han blev i England anställd som lärare åt prinsessorna Seymour, av vilka Jane blev förmäld med Henrik VIII. Även om han ej öppet gick över till protestantismen, var han dock besjälad av evangeliska tänkesätt. Han utgav tvenne samlingar: *Cantiques et Noël's* och *Cantiques du premier avènement de Jesus-Christ* (Sånger och julkväden och Sånger om Jesu Kristi första ankomst). Hans julkväden ha av Lutteroth erhållit det vitsordet, att de äro »fulla av sanning, tro, känsla och fromhet, där dogmen ger liv åt varje strof, emedan den är omfattad av författaren med hjärtat». *Charles de Navières* (född i Sedan 1544, † 1616 i Paris), valde efter avslutade studier vid universitetet i Paris den militära banan men förlorade dock icke lusten för litterära sysselsättningar. Bland hans världsliga dikter må nämnas hans *Henriad*, som dock icke vann erkännande. Han utgav även religiösa kväden (*cantiques*). Han var då ännu protestant, men

för att behaga konungen avsvor han som denne protestantismen. *Etienne de Maizon-Fleur* författade religiösa kväden, som dock aldrig trycktes under hans levnad. Det var en vän, som samlade dem och lät trycka dem i Antwerpen 1580 under titeln: *Divins cantiques à l'imitation de Salomon et des psalmes de David* (Gudliga sånger efter mönster av Salomo och Davids psalmer). Ofta förekomma i dessa sånger anspelningar på de förföljelser, som författaren måst utstå tillsammans med reformationens vänner under denna tid. Man märker i många verser tankar av en, som varit närvarande under den hemska Bartolomeinatten. Sångerna mottogos också med hänförelse av de reformvänliga, och för att sprida dem bland allmänheten uppblandade man dem med sånger av andra författare, både katoliker och protestanter. Bland de sistnämnda må nämnas calvinisterna *Yves Rousieau* och grundaren av den reformerta församlingen i Paris *Antoine de la Rochecandieu*. Bland författare av religiösa dikter må ej kaptenen *Odet de la Noue*, son till den berömda hugenottfältherren *François de la Noue*, förbigås. Sin första vapenbragd utförde han under kriget med Spanien i Nederländerna, där han år 1584 utmärkte sig som ledare av fästet Lilles försvar. Senare föll han i fångenskap hos spanjorerna och tillbragte flera år i fängelset i Tournay. Genom läsning av bibeln blev han omvänd, och hans nya andliga liv gav sig även ett uttryck i flera religiösa sånger, av vilka 9 äro i behåll. Han författade även politiska sånger. Sina religiösa dikter hade han ej tänkt att befordra till trycket, men en vän *Sieur de la Violette*, som hört honom uppläsa några av dem, blev så intagen av deras poesi

och fromhet, att han utan författarens vetskap lät trycka dem i Genève (1594). Samlingen omfattar 150 kristliga sonetter, 9 cantiques och 12 oden jämte en betraktelse över påskveckan.

Från det 17:de århundradets tid äga vi blott få av protestanter utgivna samlingar av religiösa sånger. Däremot gjordes flera försök till revision av den av Marot och de Bèze versifierade översättningen av psaltaren, som blivit den reformerta kyrkans psalmbok. På grund av den stora förändring, som det franska språket mot slutet av det 16:e århundradet genomgick, rådde även bland protestanterna en allmän önskan efter revision, och den reformerta kyrkans synoder uttalade sig även för en sådan »med bibehållande av metern och så litet som möjligt avvikande från den gamla översättningen». Den, som var verksam vid revisionen, var framför allt grundaren av den franska akademien *Valentin Conrart* (1603—1675), protestant och religiöst intresserad, rik och välgörande, lärd och bildad, särskilt språkkunnig. Redan förut hade han biträtt sin släkting biskopen *Godeau* vid den versifierade översättning av Davids psalmer, varigenom denne velat göra katolikerna en liknande tjänst, som den Marot och de Bèze gjort för protestanternas räkning. Sedan en del av Conrarts revisionsarbete år 1677 blivit tryckt jämte ett inledande företal, utkom 1679 arbetet i dess helhet under följande titel: *Les Psaumes en vers françois retouchés sur l'ancienne version par feu M. V. Conrart, Conseiller Secrétaire du Roy* (Psalmerna i den gamla översättningen, retuscherade i fransk vers av Sal. M. V. Conrart, Kungligt Råd och Sekreterare). Att de 51 psalmerna, vilka den förut

utgivna delen innehåller, äro Conrarts verk, har aldrig blivit bestritt. Däremot har man velat göra troligt, att *Marc Antoine de La Bastide* (1624—1704), till vilken Conrart före sin död lämnat sina manuskript, vidtagit betydande ändringar i fråga om de 99 psalmer, som ej innehölls i den först utgivna delen. Då denne själv ej nämnt något därom, då bestämda uttryck i företalet till den första delen tala emot ett sådant påstående, och då samtida synoder i sina akter ej nämna någon annan som medhjälpare vid revisionsarbetet, har man övergivit detta antagande. Oaktat Conrarts verk bär namnet av att vara en revision och bibehåller den gamla översättningens meter samt en del uttryck och talesätt från densamma, är den i grunden en ny översättning, efter vad kännare, som jämfört de båda översättningarna med varandra, med rätta framhållit. Att denna översättning har sina brister, såsom den reformerta kyrkans nuvarande psalmbok, även använd vid den reformerta församlingen i Stockholm, framhåller i sitt företal, såsom att den hebreiska parallelismen ofta försvinner och den bibliska texten stundom offras för rimmet, kan ej nekas. Emellertid förtjänar den, vilket samma företal medgiver, den popularitet den åtnjutit. »Detta verk har, som en litteraturhistoriker yttrat, ett verkligt litterärt värde, och det är det enda betydande litterära försök, som franska protestanter gjort från förlusten av La Rochelle till upphävandet av det Nantesiska ediktet». Det var, som i det föregående påpekats, en föga lämplig tid att författa cantiques, då man städse måste vara beredd att med vapen försvara den religionsfrihet, som vunnits. På grund av de svåra förhållanden, under vilka hugenot-

terna levde under Ludvig XIV, kunde ej den nu berörda revisionen vinna autorisering i Frankrike. Emellertid vädjade franska flyktingar i Zürich till församlingen i Genève, som intog ett slags chefsställning inom den reformerta kyrkan. Därvarande *compagnie des pasteurs* tillsatte då en kommission av den framstående professorn *Benedict Pictet* och två andra professorer *De la Rive* och *Calendrin*, vilka skulle revidera översättningen. Därjämte fogades till uppdraget en instruktion att avlägsna ur den nya psaltaren alla ställen, som alltför mycket erinrade om judarnas hat mot och förbannelser över deras fiender. Uppdraget utfördes framför allt av Pictet, som biträdades av advokaten *Saurin* från Nismes, en framstående jurist, som efter Nantesiska ediktets upphävande funnit en tillflyktsort i Genève. Revisionsuppdraget var färdigt 1693, och den reviderade psaltaren utkom 1695 under titeln: *Les Psaumes de David mis en vers françois, Revûs de nouveau sur les précédents éditions et approuvés par les Pasteurs et Professeurs de l'Eglise et de l'Academie de Genève* (Davids Psalmer, översatta på fransk vers, reviderade på nytt efter föregående editioner och godkända av kyrkans och Akademiens i Genève pastorer och professorer). Conrarts text är i allmänhet bibehållen, och sedan den nya psaltaren blivit begagnad vid gudstjänsten i Genève, sändes den till reformerta kyrkan i Schweiz och andra länder, där den i allmänhet mottogs utan protest.

Innan vi lämna det 17:de århundradet, må vi ej förgäta en av de få, som under denna tid författade religiösa sånger, *François Térond*, en av de protestantiska präster, som efter Nanteserediktets återkallande

stannade kvar, tröstande och stärkande modet och hoppet hos de protestanter, som fortfarande ej ville övergiva sitt fädernesland. Två år efter ediktets återkallande författade han ett kväde med titeln: *Les captifs dans leur patrie* (Fångar i sitt fädernesland). I den första delen av kvädet skildras allt det upprörande i förföljelserna. I den senare avdelningen beder han Gud om hjälp åt sina förföljda trosbrö-

der, och denna avdelning närmar sig mera vad enligt våra begrepp skulle kunna kallas en psalm. Författaren måste slutligen själv lämna sitt fädernesland och begav sig till Holland, där han utgav från trycket flera religiösa sånger, bland dem den kända morgonpsalmen *Une voix dans mon coeur s'éveille* och aftonpsalmen *Seigneur, sous ta sûre conduite*.

A. E. Friedlander.

Om predikans förnyelse och tillika några ord om nutida predikolitteratur.

II.

Aktualitet har länge ansetts som ett av de förnämsta kraven på förkunnelsen. Men ingen torde ha formulerat detta krav så klart och så energiskt sökt visa dess vikt och betydelse som *F. Niebergall*. I sitt stora arbete *Praktische Theologie* men framför allt i *Wie predigen wir dem modernen Menschen* har han framställt sina teorier om predikans aktualitet. I det senare arbetet heter det (p. 5): »Das ist der Angelpunkt unserer ganzen Stellung: Die Rücksicht auf die Leute und ihre Aufnahmefähigkeit hat die massgebende Bedeutung für alle Theorie. Unser Ideal ist also eine Homiletik *gleichsam von unten*, von der Kirchenbank her». Det är åhöraren, som är avgörande för förkunnelsens innehåll och utgestaltung. Det är ej Guds Ord eller Kyrkans beaktelse. Det är icke den egna trosserfarenheten hos förkunnaren. *Niebergalls* program framträder med all tydlighet redan i titeln på det citerade arbetet: *Wie predigen wir dem modernen Menschen?* Det he-

ter ej: *Wie predigen wir das Wort Gottes?* Den moderna nutidsmänniskan är normen för förkunnelsen. Just ordet »modern» visar, vilken betydelse som tillmättes aktualiteten.

Niebergall har utövat ett stort inflytande. Hans teorier ha tämligen okritiskt anammats av talrika predikanter, som sökt förverkliga dem efter råd och lägenhet. Och alldenstund dessa teorier varken äro svåra att begripa eller förverkliga — en anledning till deras popularitet — ha *Niebergalls* lärjungar i regel lyckats synnerligen väl i sina intentioner. Detta har varit till stort förfång för Ordet, Kyrkan och predikanten själv. Ty Ordet kom att bliva avtrubbade, tempererat och mätt med mänsklig måttstock: det som inte passade den moderna människan skulle strykas, för att inte väcka anstöt, en uppgift som många av Ordets tjänare med en i och för sig aktningvärd nitälskan ägnat sig åt — tyvärr utan att besinna, att de så inte längre voro Ordets men i stället den »moderna